

Stadswerk

De 'Publieke' Stadstuin'

van fragment naar ensemble

Een verkenning naar de stadstuin
als duurzaam sociaal onderdeel
van het stedelijk weefsel

Op verzoek van de

Koninklijke Vereniging Stadswerk Nederland

door Johan Vlug en Adrian Noortman
met medewerking van de NTs en VHL
08 april 2021

Foto: Huis te Vraag, Amsterdam

De 'Publieke Stadstuin'

Inhoud

- Het fenomeen van de 'Publieke Stadstuin'
- In welke stedelijke omgevingen?
- Toepassingen in stedenbouwkundig ontwerp
- Enkele conclusies

tuinjournaal

Koninklijke
hoveniers

Groen experiment
in gesticht Meerenberg

Kasteel Middachten
moderniseert

Hein Otto:
ontwerper voor de NS

De tuinen van
Vincent van Gogh

SEPTEMBER 2020 - JAARGANG 37 - NUMMER 2

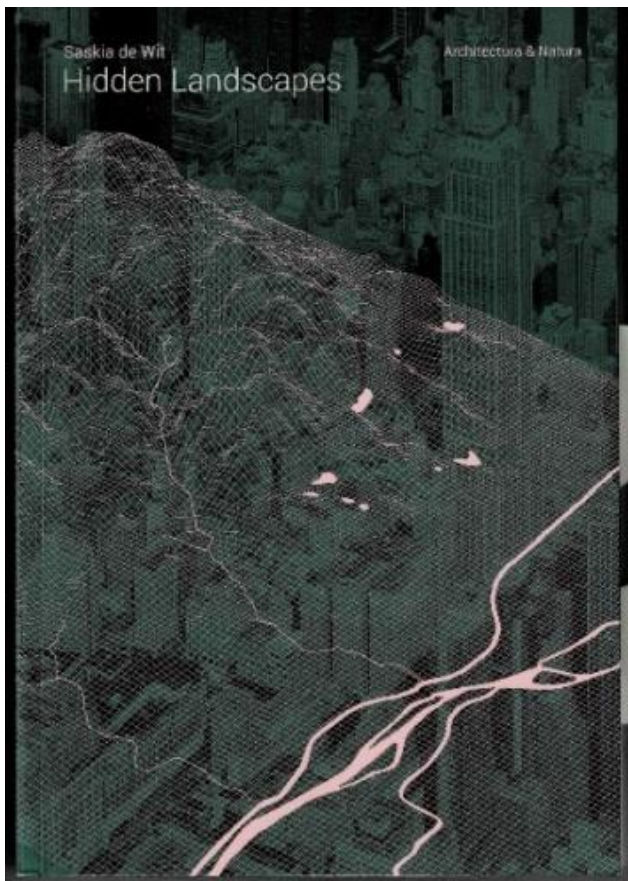
40
JAAR
TUINEN

Het groene
antwoord

In het 'Tuinjournaal 09-2020', het magazine van de NTs en in de NTs-lustrumuitgave 2020, n.a.v. het 40-jarig bestaan zijn artikelen opgenomen over 'de Publieke Stadstuin'

Hidden Landscapes, 2018

Saskia de Wit, uitg. Architectura & Natura,
Tuinen als een nieuwe typologie van
grootstedelijke landschapsarchitectuur.

Pag. 15: *“De metropolitane tuin:
de tuin als kleinste en meest gedefinieerde
transformatie van landschap.”*

**Ruimte voor de wandelaar,
de ommetjesmaker en zijn habitat, 2004**
Th.J.H.M. de Bruin, Jan Erik Burger, uitg. ‘Op
lemen voeten’, 2004.

Pag. 36:

Het belang van het *‘ommetje’* in de directe
omgeving, waarbij het afwisselende
ensemble van groene elementen
‘dwaalroutes’ mogelijk maakt van **1,5 - 4 km.**

FRANKA HORECA overvloedig

DE TUINTRAIL VAN OOST-WGM een "groen"ontdekkingsstocht met QR

Podcast
lees je park een
lijzen verhaal

Anna's tuin
RUISTE
VOERSELGOS

met perma cultuur

Kinderboerderij
de WEEDE

Laatzak
Sportvot

PARK FRANKENBAEL

svogels
op vlieden

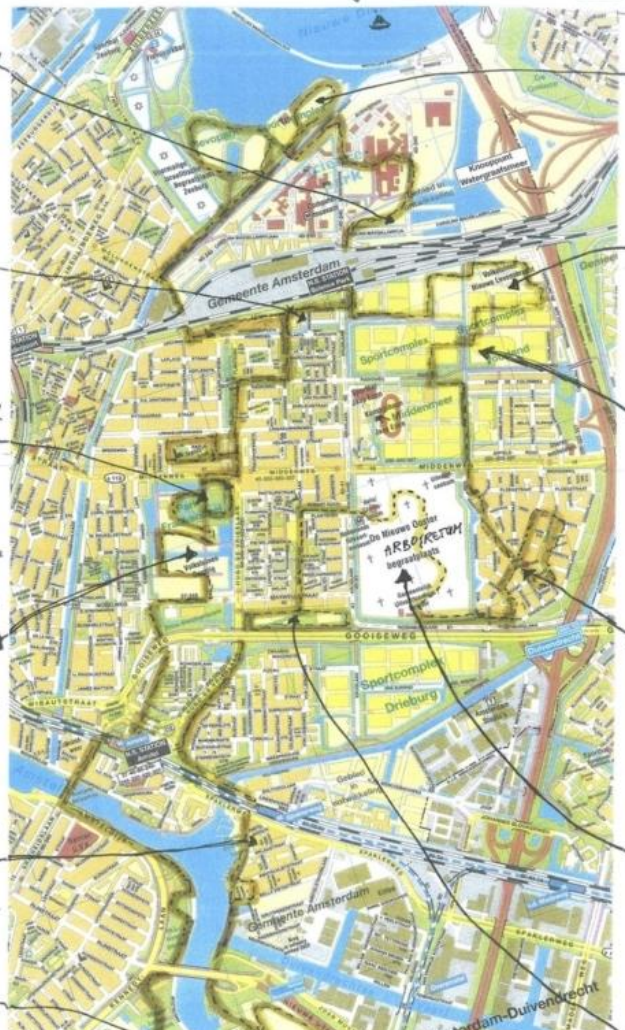
KLEIN DANZIG

diverse
bomenroutes

PARK SOMERLUST

Zwemmen in de Amstel

RUIGIE in
het oeverbes

JEUGDLAND

Bote voetenpad

Nieuwe Levenskracht
Hee m plantes
in

Ecolint
vlinder-idylle

Sportpark Voorlas

de BRUG

GREEN en GEZELLIC
PLEIN
"rainproof"

UNIEKE BOME
WAADELI

NIEUWE ONSTEN

Buurtbewoners van Amsterdam, waaronder Hendrikje Veerman (rechts) leek het leuk om aan de hand van een app met podcasts en QR-codes een 'avontuurlijke' route te bedenken, waarmee je ook iets leert over de natuur. Wandelen is voor velen een uitgelezen manier om te ontspannen - zeker in corona-tijd - en de bekende stadsparken hebben we zo langzamerhand ook wel gezien.

DE TUINTRAIL, EEN WANDELROUTE DOOR OOST 'Weer eens wat anders dan een rondje Flevopark'

Am
Wilde hotels

heel veel bloemen!
HISTORISCHE TUIN

Artikel in DE BRUG-krant, 19-01-2021, een wijkkrant voor Amsterdam Oost

Wat is een 'Publieke Stadstuin'?

Onder de 'Publieke Stadstuin' wordt een **ensemble** verstaan van **private en openbare ruimten** in een stedelijke setting, die zichzelf enigszins afbakenen en worden gekenmerkt door **'tuinachtige' sferen**.

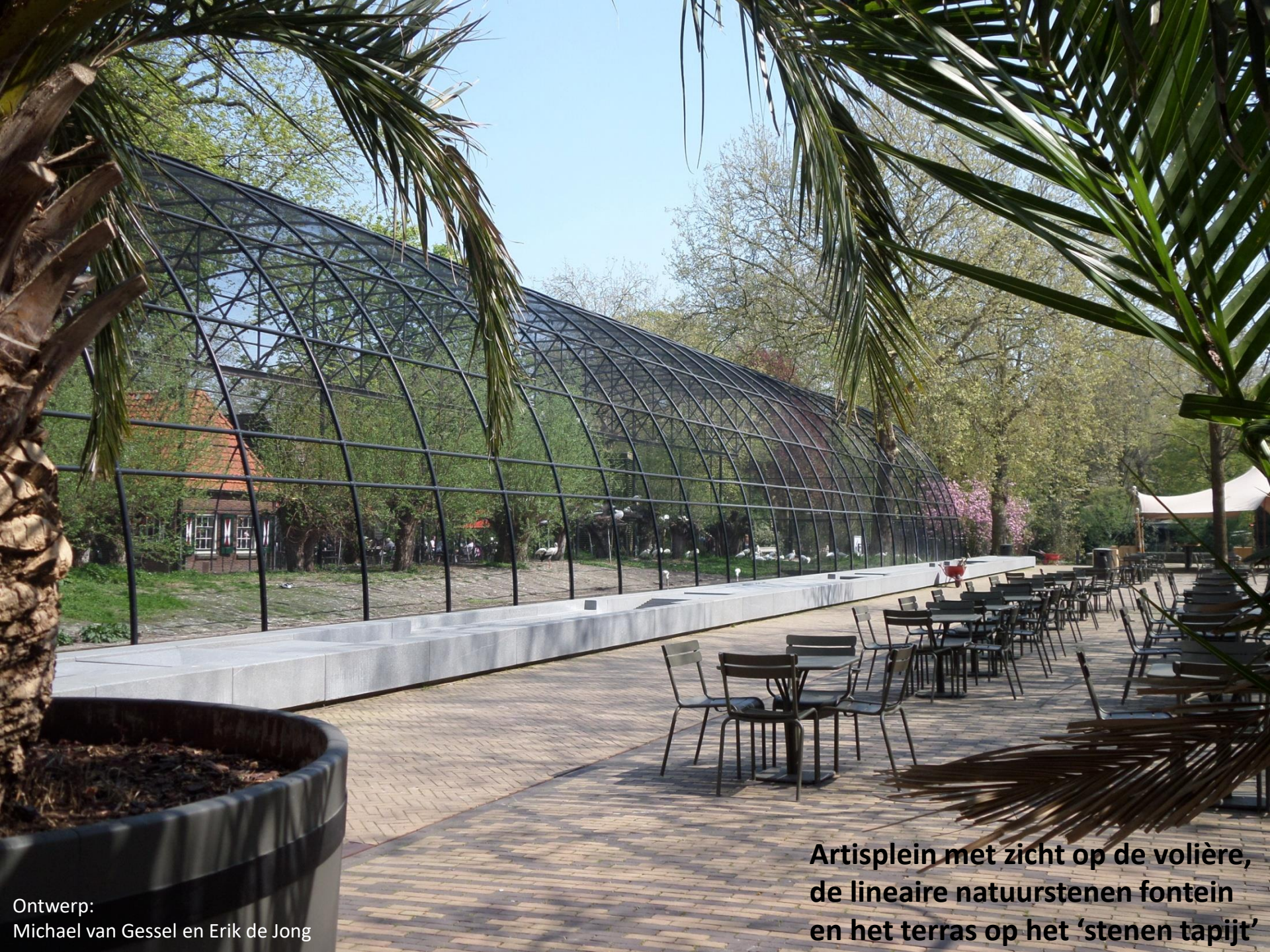
'De Publieke Stadstuin' als onderdeel van stedelijke ontwikkelingen

- De compacte stad
- De verkeersluwe stad
- Moderne stedelijke woon-/werkvormen en leefstijlen
- Klimaatadaptatie/biodiversiteit/gezondheid

Door **transitie** van terreinen komen er in de stad soms ruimten vrij of worden toegankelijk voor publiek. Daar doen zich kansen voor de Publieke Stadstuin' voor.

**Amsterdam, (voormalig) Marineterrein, openbaar deel:
een historische en groen terrein in het centrum van de stad**

Ontwerp:
Michael van Gessel en Erik de Jong

**Artisplein met zicht op de volière,
de lineaire natuurstenen fontein
en het terras op het 'stenen tapijt'**

Ontwerp voor
'zuiverende'
park/tuin, 2012:
DELVA
Landschaps-
architectuur
&
stedenbouw

Amsterdam-Noord, Broedplaats 'De Ceuvel'
Van vervuilde scheepswerf naar innovatief, duurzaam
circulair experiment en populaire ontmoetingsplaats.

GARDENS OF THE HIGH LINE

ELEVATING THE
NATURE OF
MODERN LANDSCAPES

Piet Oudolf
Rick Darke

Timber Press

New York, the High Line, elevated park: beplantingsplan van **Piet Oudolf**:
“de beplanting moet in alle jaargetijden visueel aantrekkelijk zijn”.

Jacqueline van der Kloet, beplantingsspecialist en adviseur

CTC&G

Lurie Garden, Chicago
Battery Park, New York

**Beplanting Orlyplein (OV-knooppunt Sloterdijk)
Climmy Schneider en Ton Muller**

Bouwplannen van de UVA

- 1 BG3**
Staat op de lijst voor sloop, en wordt vervangen door een nieuw paviljoen
- 2 Gasthuiskerk**
Krijgt een ingang aan de noordzijde, en wordt verbouwd tot kantoren en zalen
- 3 Gasthuishof**
Wordt ontsloten
- 4 Universiteitstheater**
Aan de waterkant wordt een steiger aangelegd
- 5 Universiteitsbibliotheek**
Verbouwing in 2019 gestart
- 6 BG5**
Het binnenste deel wordt gesloopt, waarna een nieuw deel wordt aangebouwd.
- 7 Oudemanhuispoort**
Krijgt een doorgang naar de Slijkstraat. Aan de noordkant moeten een nieuwe aula en plantsoen komen
- 8 Verkeer**
Fietsverkeer wordt om het universiteitskwartier heen geleid

BRON: UVA
© JET DE NIES/HET PAROOL

©2021 Google, Afbeeldingen ©2021 Aerodata International Surveys, CNES / Airbus, Maxar Technologies, The GeoInformation Group, I

Universiteitskwartier BG-terrein op de schop 2020-2030:
 “Naast de verbouwing worden ook de openbare en private ruimten aangepakt.

Er zijn allerlei verborgen pareltjes aan groene hoven en doorsteekjes, die nu niet altijd goed toegankelijk zijn, met elkaar verbonden.”
 (Parool, 12-03-2021)

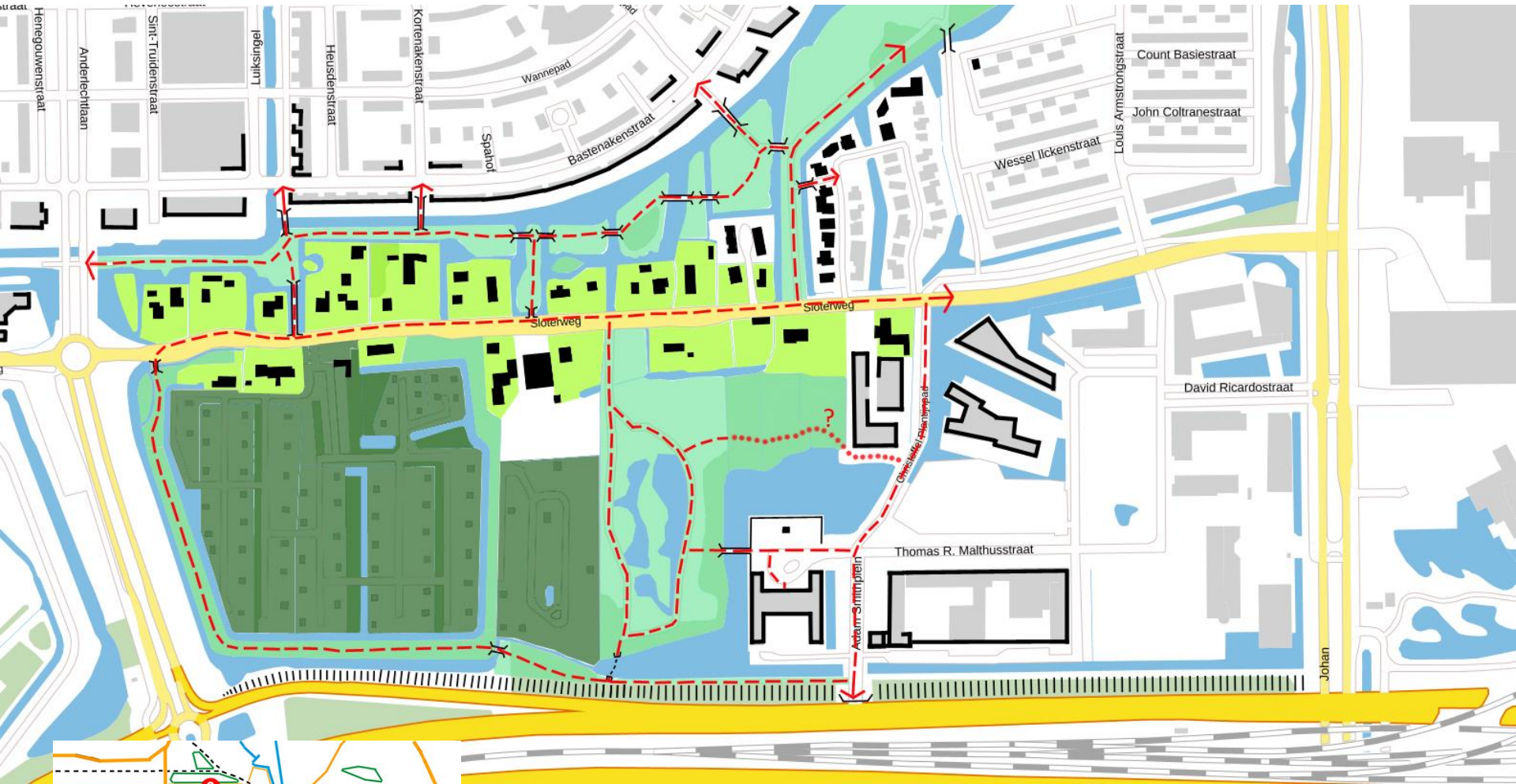

Amsterdam, 4 typen stedelijke studiegebieden 'Publieke' stadstuinen

- 1. Betreedbare plekken historische binnenstad:** *Ensemble De Hermitage, Dignitahof, Hortus Botanicus, Overloopplantsoen, Wertheimpark*
- 2. Getransformeerd havengebied:** *Ensemble Java-eilandtuinen, Javakade, Azartplein, Veemkade*
- 3. Getransformeerd industrieterrein:** *Ensemble GWL-terrein, Cultuurpark Westergasfabriek*
- 4. Getransformeerd agrarisch poldergebied:** *Ensemble Siegerpark, Sloterweg, Peilscheidingskade, Christoffel Plantijnpad*

4. Getransformeerd agrarisch poldergebied: Ensemble Siegerpark, Sloterweg, Peilscheidingskade, Christoffel Plantijnpad

Het ensemble wordt gevormd door **parallele landschappelijke structuren** als de Peilscheidingskade, de houtsingel achterlangs het volkstuinpark 'Lissabon', het Bijenpark en het Siegerpark. Vanaf de Sloterweg zijn deze parallele structuren ontsloten. Het geheel vormt een padennetwerk.

Toegang vanaf Slotterweg naar Peilscheidingskade

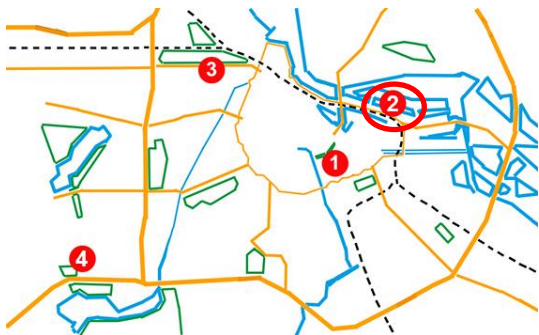
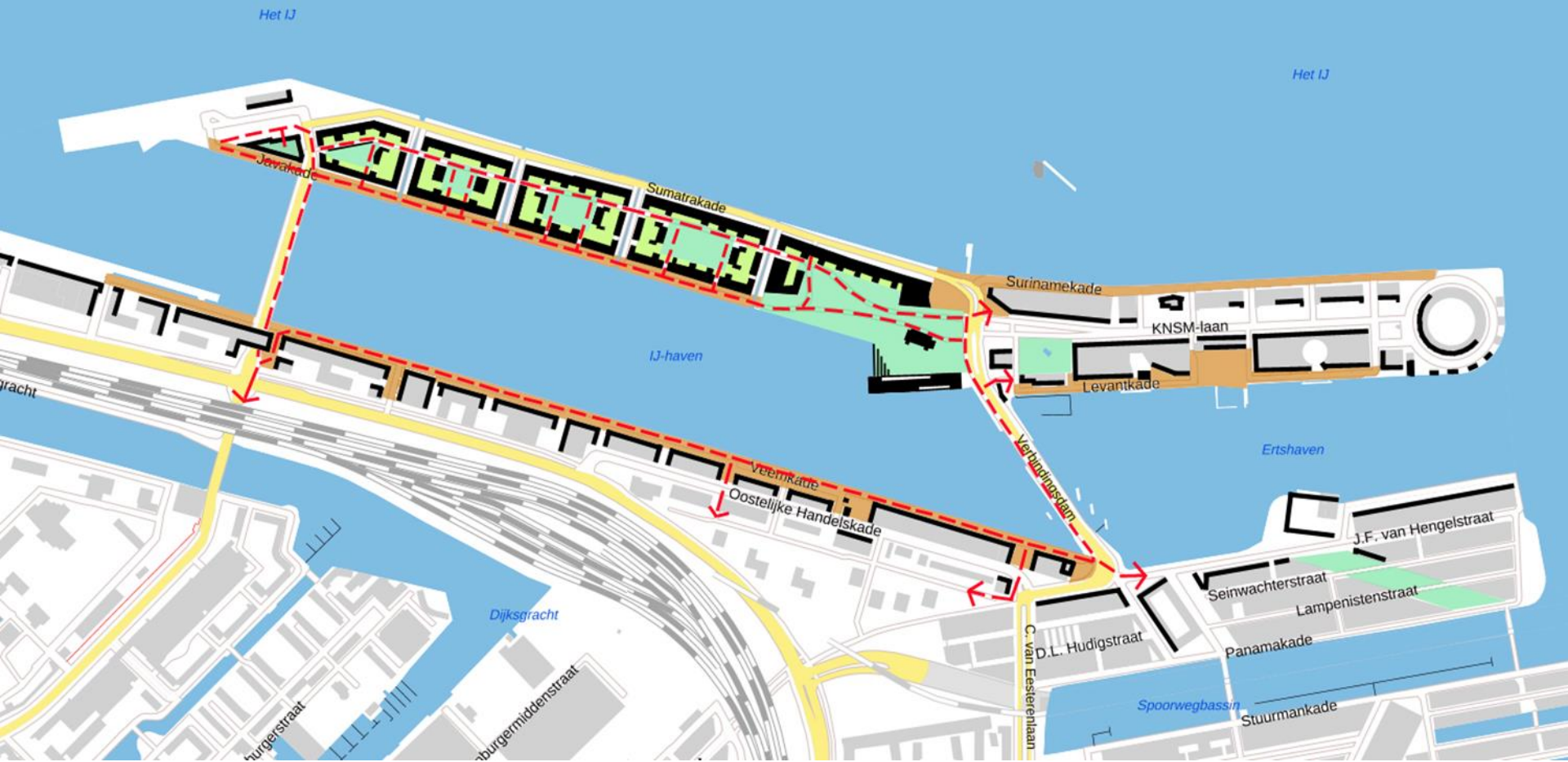
3. Getransformeerd industrieterrein: Ensemble GWL-terrein, Cultuurpark Westergasfabriek

Het ensemble wordt geconcipeerd door een netwerk van rechte horizontale en verspringende verticale 'loop'-lijnen. De bruggen over de trekvaart vormen daardoor een logische koppeling tussen de **groene ruimten van het GWL-terrein** en de **tuinachtige delen van het Cultuurpark**.

Cultuurpark Westergasfabriekterrein: 'Cascade & Stroom'-tuin

2. Getransformeerd havengebied: Ensemble Java-eilandtuinen, Javakade, Azartplein, Veemkade

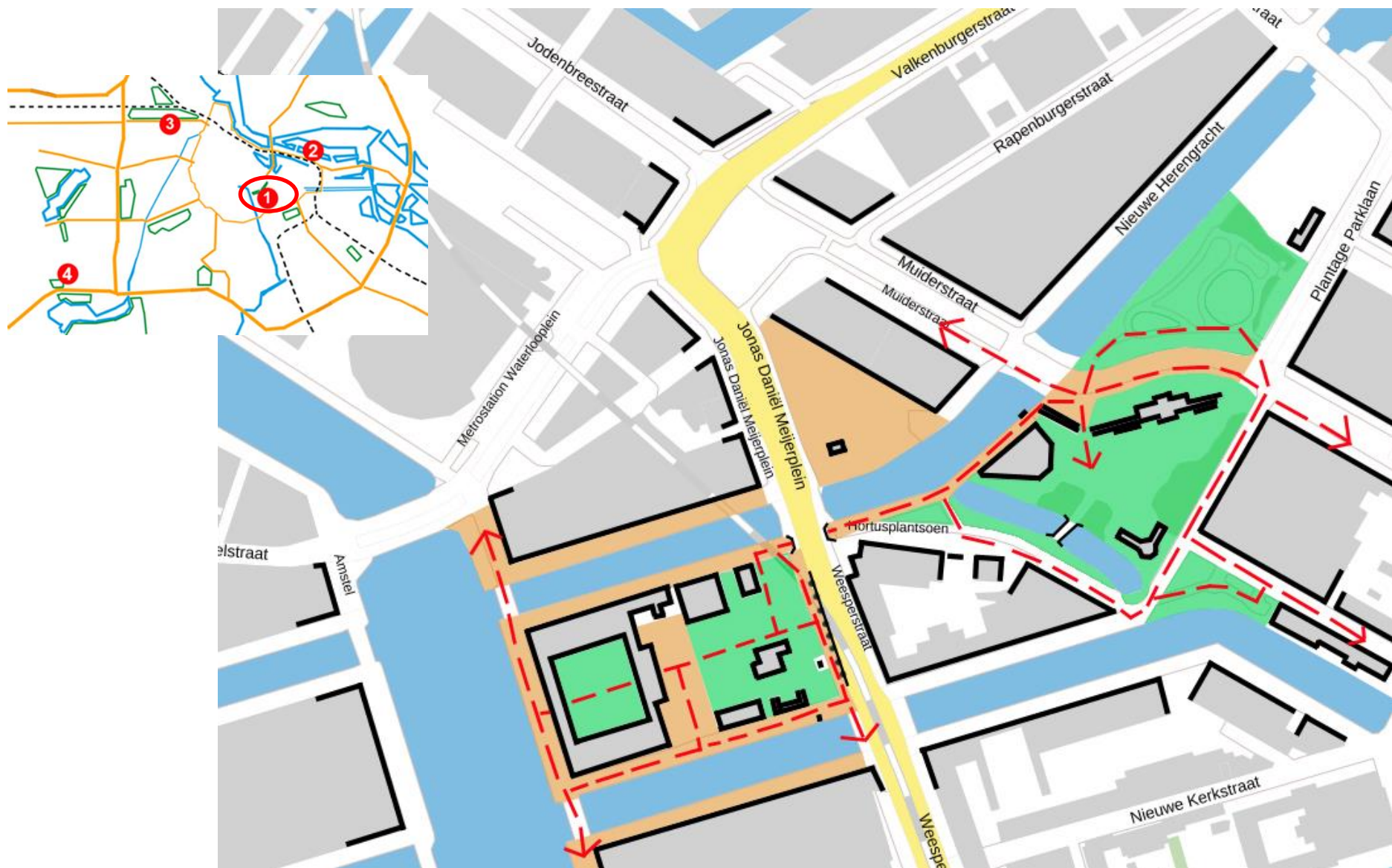
De voormalige zeehaven en kaden zijn sferbepalend voor de nieuwe stadswijk. Het fiets-/voetpad dat door de **tuinen van de woonhoven** loopt en over de **Veemkade-'boulevard'** leveren een enigszins besloten groene omgeving op.

Fiets-/voetpad Java-tuinen

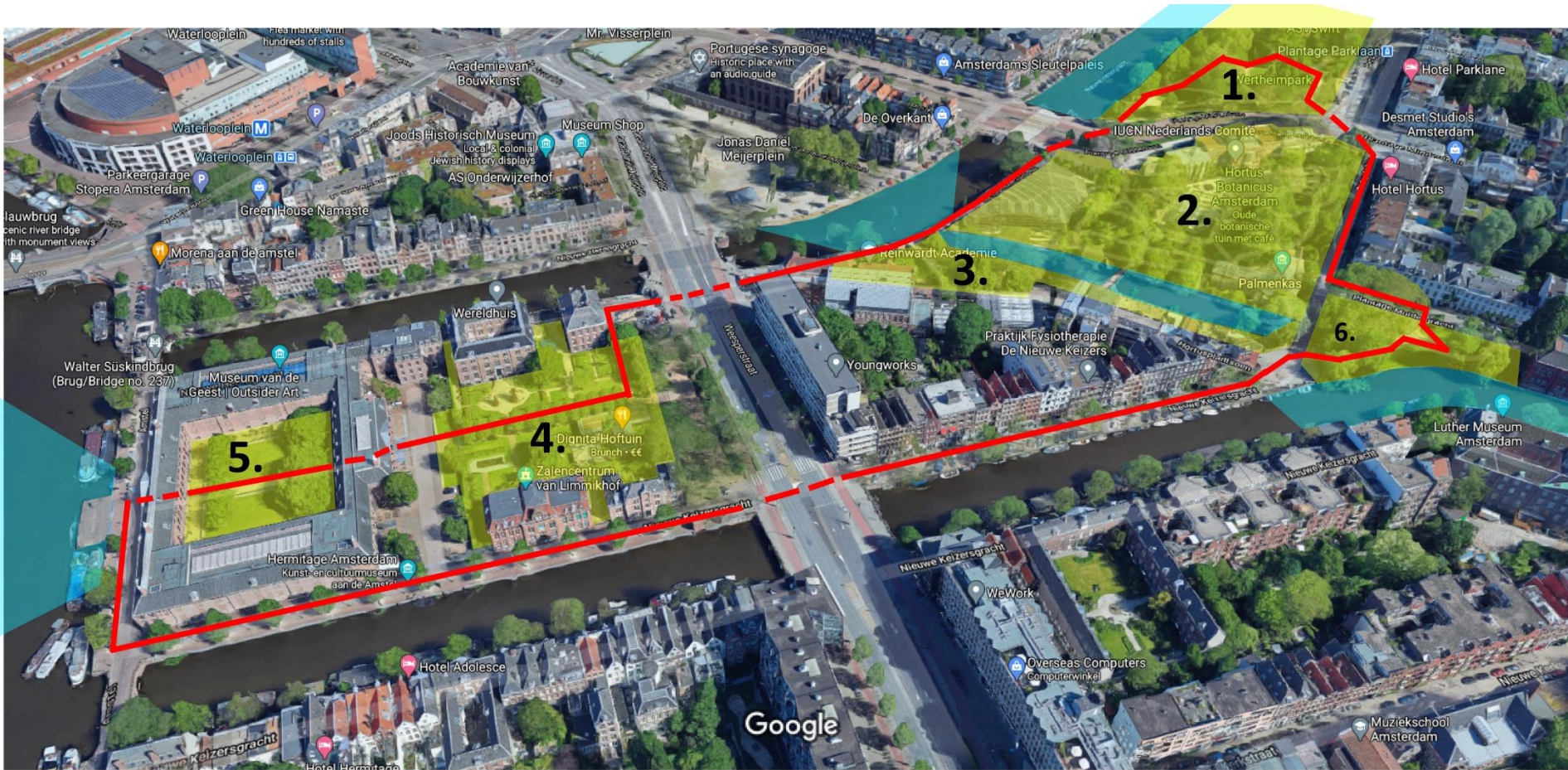
Verdiepte speeltuin met een slangenmuur als keerwand

1. Betreedbare plekken historische binnenstad: Ensemble De Hermitage, Dignitahof, Hortus Botanicus, Overloopplantsoen, Wertheimpark.

Informele wandelpaden koppelen parkjes, plantsoenen en binnentuinen/-hoven aan elkaar en verbindt op een verrassende wijze **voor- en achterkanten in de historische binnenstad.**

1. Betreedbare plekken historische binnenstad

Afbeeldingen ©2020 Google, Afbeeldingen ©2020 Aerodata International Surveys, CNES / Airbus, Maxar Technologies, Kaartgegevens ©2020 20 m

Het ensemble van de 'Publieke Stadstui'
in de Amsterdamse Plantagebuurt
bij de Hortus botanicus,
tussen de Nieuwe Herengracht en
de Nieuwe Keizersgracht:

1. Wertheimpark
2. Hortus botanicus
3. Hortusplantsoen
4. Dignitafoftuin
5. Binnenhof Hermitage
6. Overloopplantsoen

De **Dignitahoftuin** bevindt zich aan de achterzijde van een aantal monumentale historische gebouwen. Sinds enkele jaren is deze vrij **verscholen tuin** toegankelijk voor publiek en kan men binnendoor de binnenhof van museum de Hermitage bereiken.

Dignitahoftuin Legenda

	Gevelvlakken/bordes, paviljoen/restaurant		Keermuur		Terras
	Tuinvlakken tegen gevels, borders, plantvakken		Trap		Tuinvijver
	Hagen		Tuinmuur		Gazonvlak
	Bomen		Hek, afrastering		Zicht, blikveld
			Sculpturen, kuipen (Picknick-)banken		

Circl-tuin op de entreeruimte van de ABN AMRO-bank aan het Gustav Mahlerplein
De eerste volledig 'circulaire' stadstuin, die voor het publiek vrij toegankelijk is.
Ontwerp, realisatie en beheer DONKER-groep (2016-2018)

Woon-/werkcomplex 'Valley',
Amsterdam -Zuidas

Architect MVRDV
Techniek ARUP
Gereed 2021/22

Landschapontwerp:
Delta Vormgroep & Piet Oudolf

**Valleivormig complex met
publiek wandelpark en skybar**

3 torens van 100, 80 en 72m

168 appartementen,
17m² groen per woning

26.000m² kantoor- en
bedrijfsruimte

Garage voor
375 parkeerplaatsen

Visualisatie MVRDV

Openbare ruimte Sportheldenbuurt

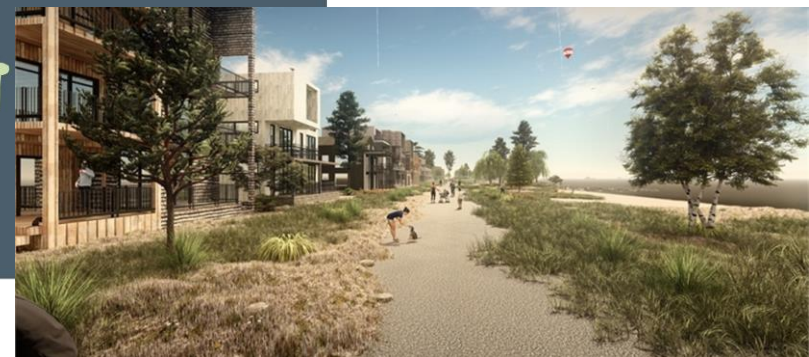
Ontwerper openbare ruimte: Iris van der Helm

Recente realisatie 'Publieke stadstuin'

Door het **terugdringen van het autoverkeer** uit de directe woonomgeving wordt het verschil tussen achter- en voorkanten van woonblokken minder noodzakelijk, waardoor **de buitenruimte groener kan worden ingericht**.

In de Sportheldenbuurt (**Theo Koomenbuurt**) een nieuwbouwwijk in Amsterdam-Zeeburger-eiland zijn in 2018 op de parkeerdekken beeldbepalende publieke tuinen aangelegd.

Toekomstige ontwikkeling 'Publieke stadstuin'

Stedenbouwkundig plan **Strandeiland**, 2019 (Gemeente Amsterdam)

- Geomorfologische ondergrond als uitgangspunt (Binnenwater 'Het Oog')
- De ecologisch hoofdstructuur als ruimtelijk kader (Boog om de Oost)
- Klimatologische situatie als gegeven (Bomendijk als beschutting)
- **Groene recreatieve benutting van de randen ('Rondje om het eiland')**
- **Groene, recreatieve 'dooradering' m.b.v. buurtparken, plantsoenen en 'rainproof' straten**

Conclusies m.b.t. 'de Publieke Stadstuin'

1. In de **compacte stad** kan het concept van 'de Publieke Stadstuin' een zekere compensatie en/of aanvulling vormen voor de beperkte mogelijkheden van de aanleg of uitbreiding van stadsparken.
2. Door de **transformatie** van veel stedelijke gebieden en terreinen ontstaan er mogelijkheden voor het concept van 'de Publieke Stadstuin'. In veel gevallen worden de cultuurhistorische elementen daardoor zichtbaar en beleefbaar gemaakt.
3. 'De Publieke Stadstuin' past heel goed bij **moderne stedelijke woon-/werkvormen** en de bijbehorende leefstijlen. De verkeersluwe stad creëert daarvoor extra mogelijkheden.
4. 'De Publieke Stadstuin' leent zich ook op verschillende manieren voor moderne woon-/werkcomplexen en voor **moderne stedenbouwkundige projecten**.
5. Kleine aanpassingen of aanvullingen leiden vaak tot **verrassende mogelijkheden** voor dwaalroutes, ommetjes, en tuinachtige unieke verblijfsplekken, waarbij het groen de min of meer afgebakende ruimte bepaalt.

Herontdekking van de stedelijke ruimte

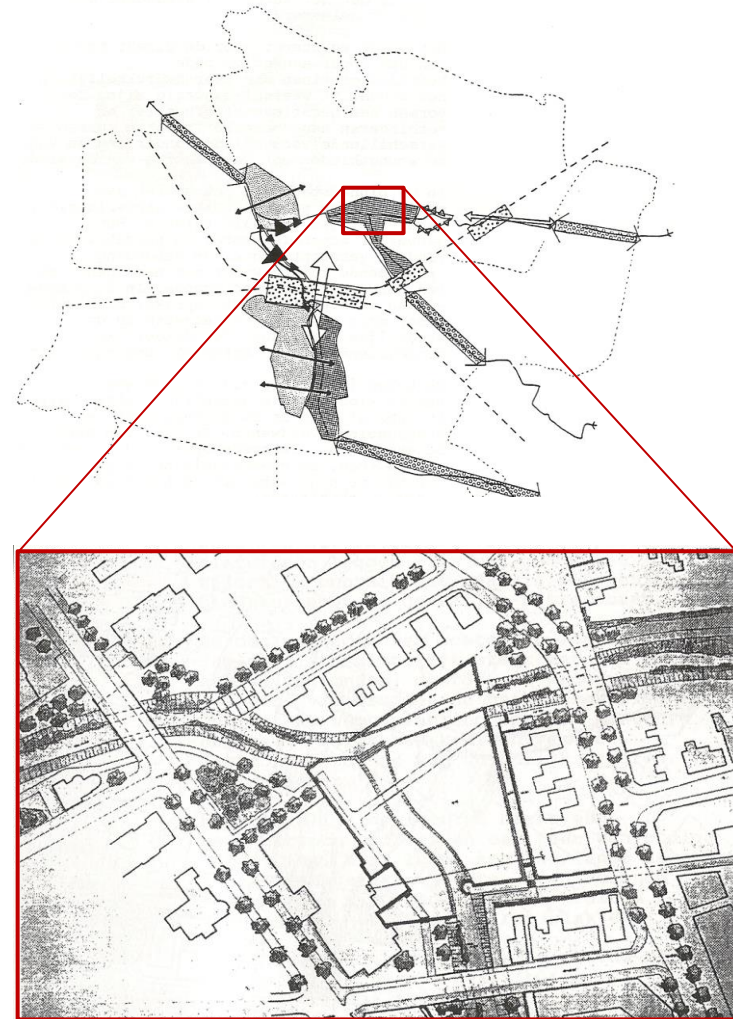
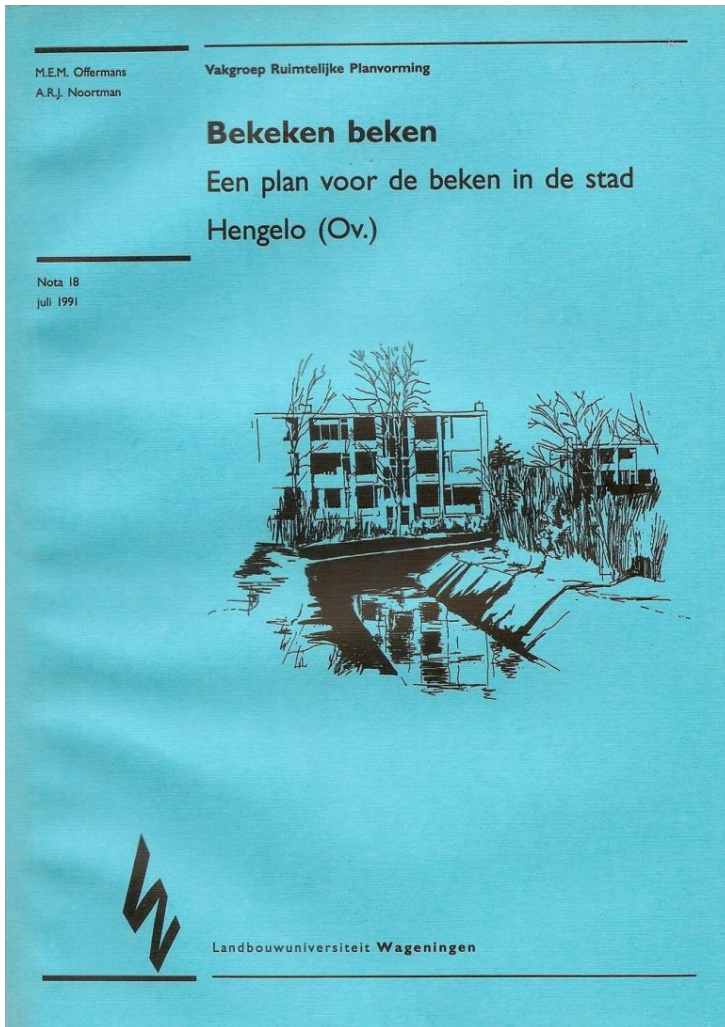
Praktijkgericht onderzoek naar de stedelijke ruimte in het
T&L-onderwijs op Van Hall Larenstein

Adrian Noortman, 8 april 2021

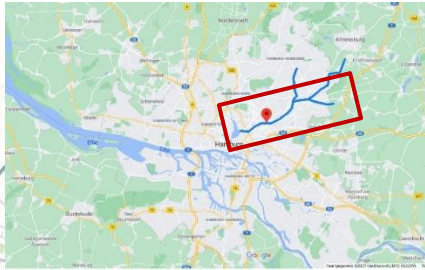
Inhoud

1. Introductie
2. 'Leren van Olmsted'
3. Minor Digitale Ontwerpverkenningen
4. Tot slot

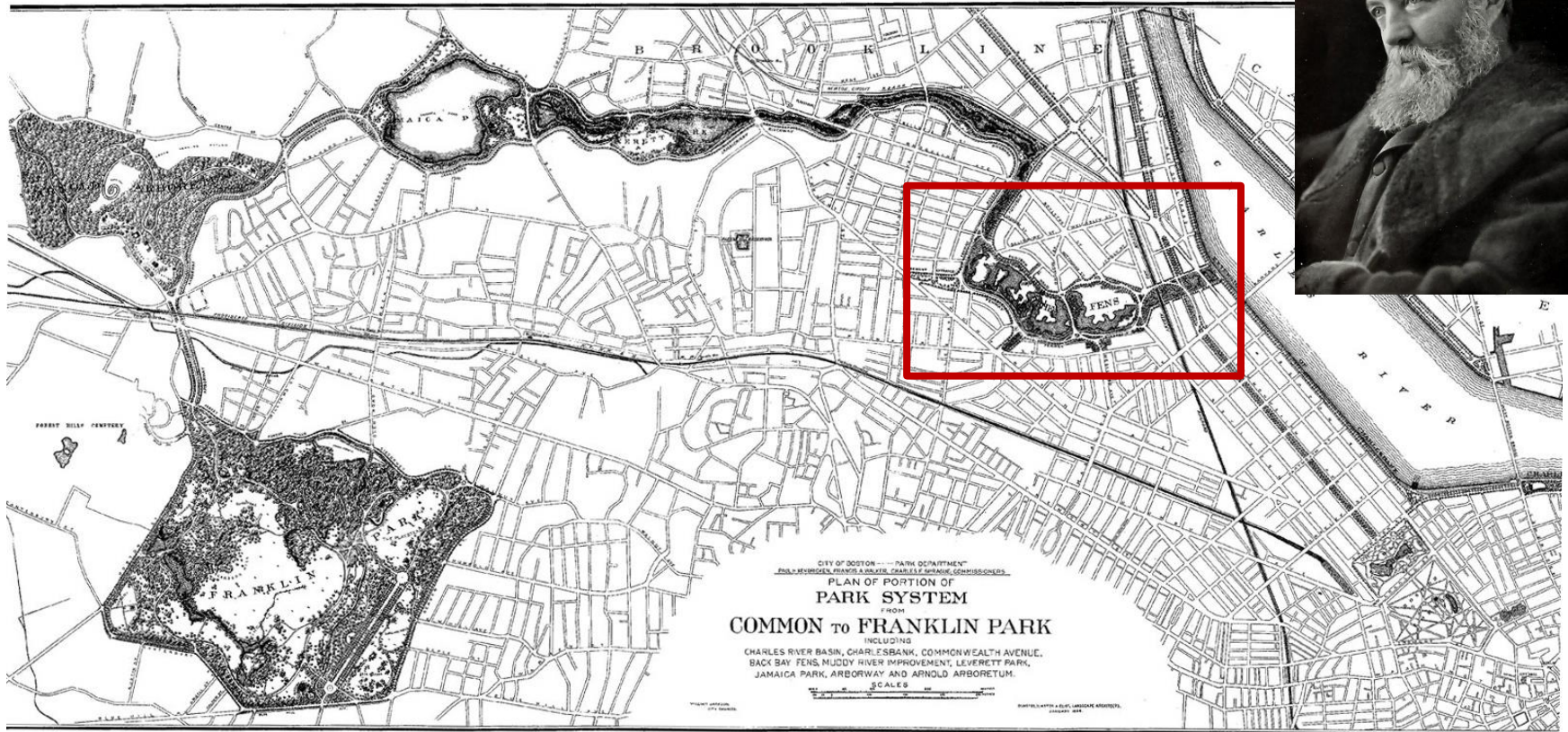
1 Introductie _ Herontdekking van de verborgen beken in Hengelo (Ov.)

1 Introductie _ Otto Linne Preis Hamburg: Wo bist du Wandse??

2 Leren van Olmsted _ KIEM onderzoek T&L naar Back Bay Fens in Boston (V.S.)

2 Leren van Olmsted _ KIEM onderzoek T&L naar Back Bay Fens Boston (V.S.)

Jamaica Park

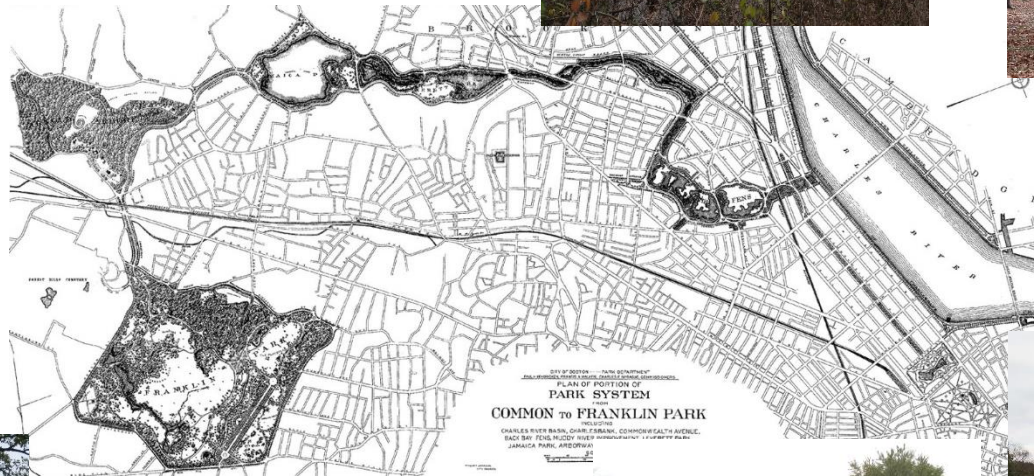
Olmsted Park

River Way

Arnold Arboretum

Boston Common

Franklin Park

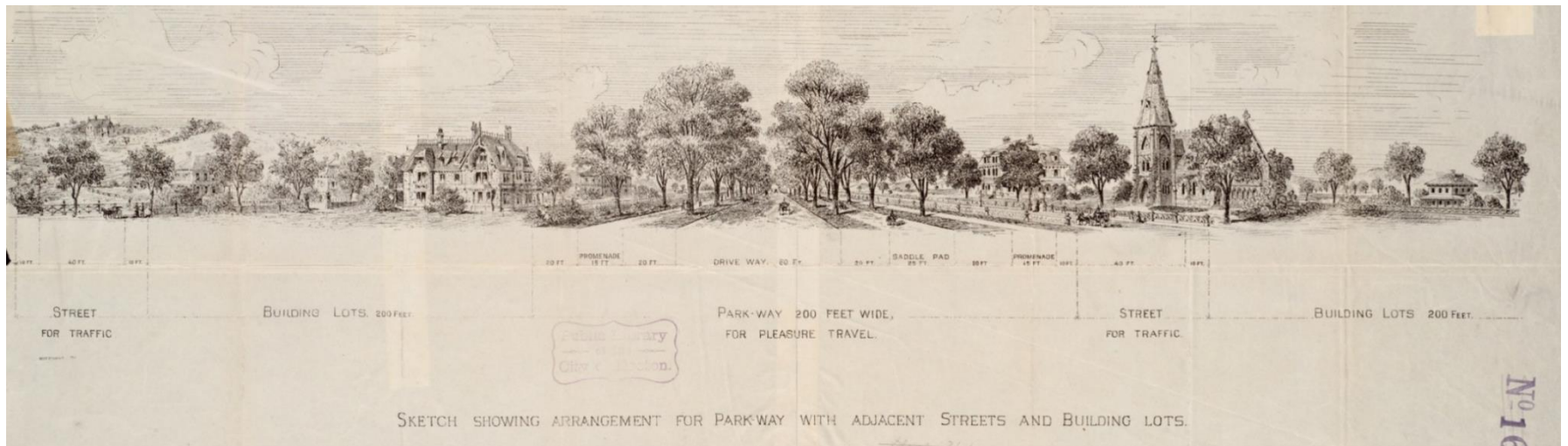

Arbor Way

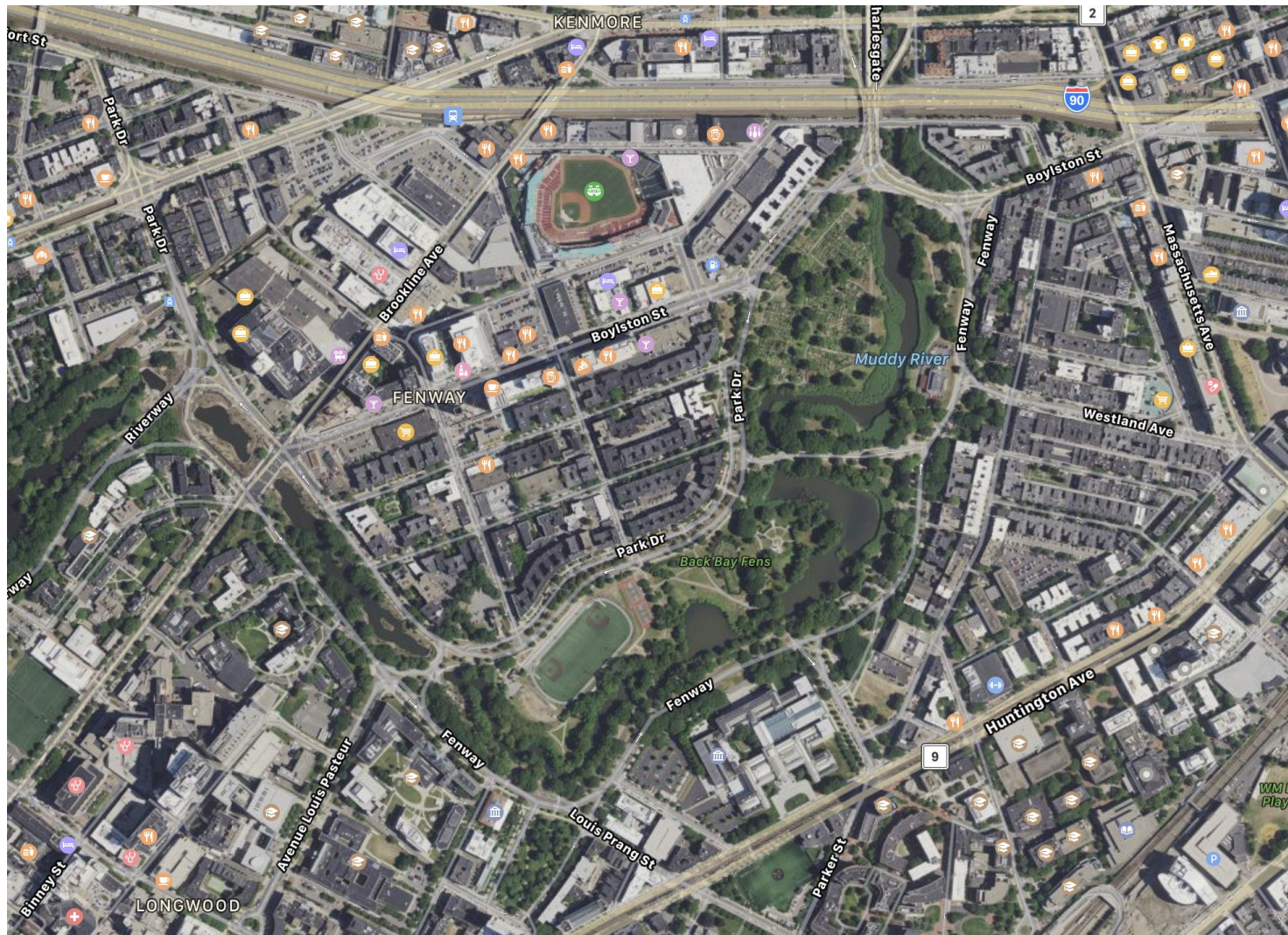

Back Bay Fens

2 Leren van Olmsted _ KIEM onderzoek T&L naar Back Bay Fens Boston (V.S.)

2 Leren van Olmsted _ KIEM onderzoek T&L naar Back Bay Fens Boston (V.S.)

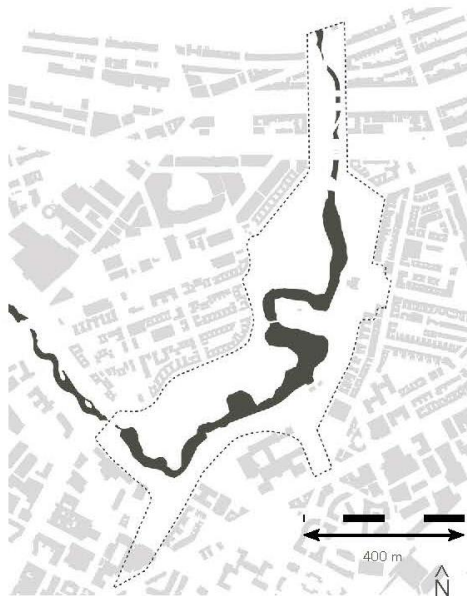
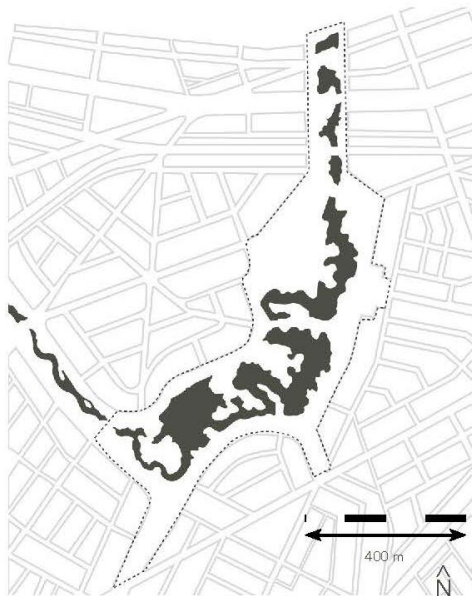

2 Leren van Olmsted _ KIEM onderzoek T&L naar Back Bay Fens in Boston (V.S.)

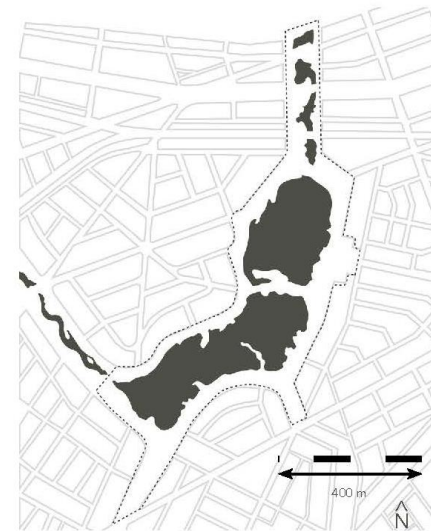
<<IMG63
The Back Bay fens is now densely overgrown by phragmites

IMG65
Where there is no light for phragmites, trees have overgrown the waterway.

<<IMG64
Original water design.

IMG66
Current surface occupied by water

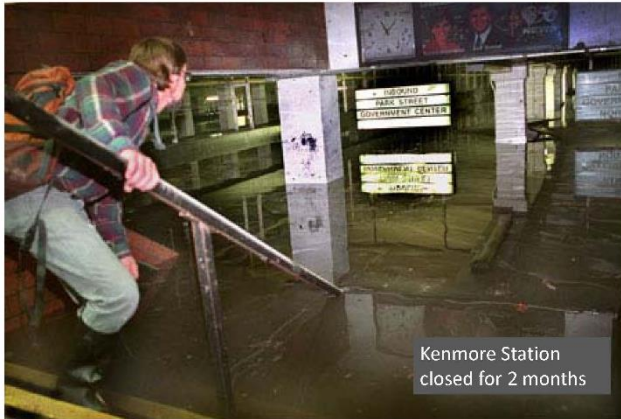

IMG44
Area occupied by water at spring tide in the original design

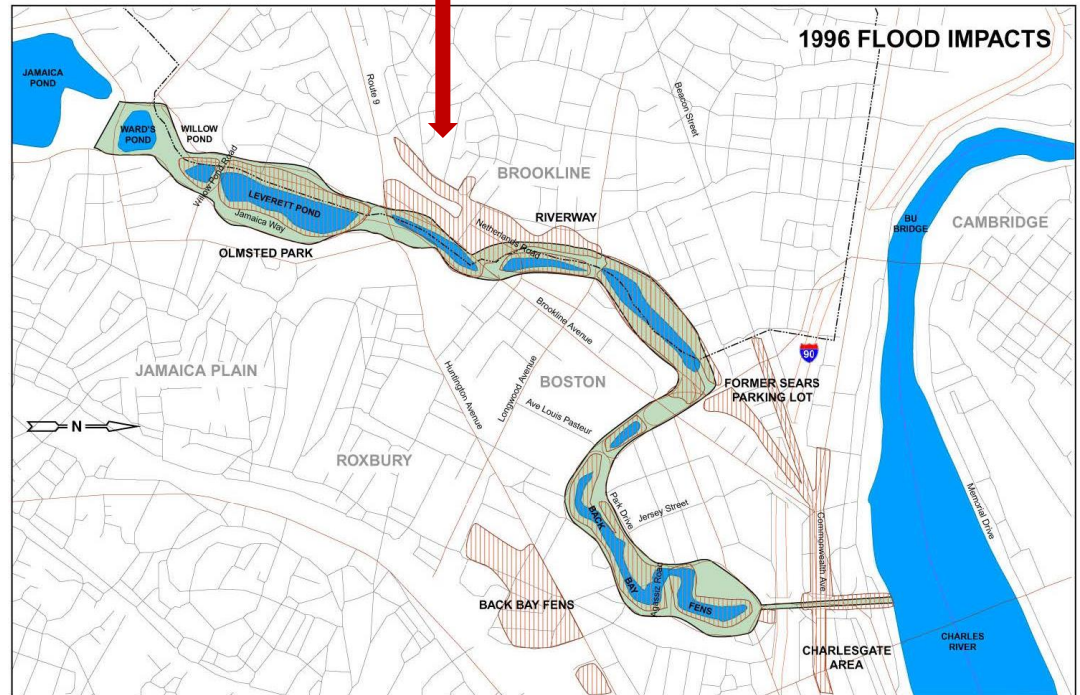
[1] Cynthia Zaitzevsky P.188 - 1982

2 Leren van Olmsted _ KIEM onderzoek T&L naar Back Bay Fens Boston (V.S.)

Overstroming metro en ziekenhuisgebied in 1996

Geïnnundeerd gebied

3 KIEM - HBO: 'Van Fragment naar ensemble'

Formule:

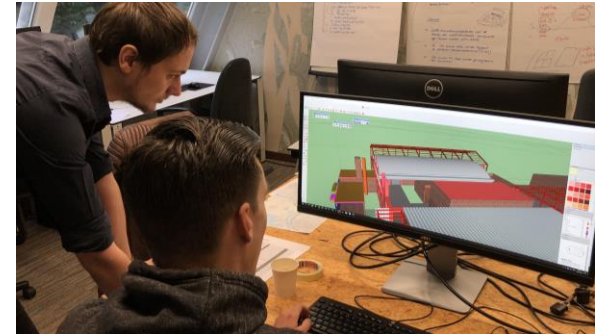
- Praktijkgericht HBO-onderzoek
- Samen met MKB-partijen
- Onderzoeksfinanciering door Regieorgaan SiA (onderdeel NWO)
- Doel: versterking marktpositie MKB en HBO-onderwijs

Projectgroep:

- Nederlandse Tuinenstichting (NTs) / Johan Vlug
- MKB: ROB ABEN landschapsarchitectuur en VLUGP
- Rijksdiens voor het Cultureel Erfgoed (RCE)
- VHL, Opleiding T&L

Koppeling onderwijs:

- Module Ontwerp & Inspiratie
- Minor Digitale Ontwerpverkenningen
- Afstuderen Groningen 'Suikerzijde'

Foto's: Minor Digitale ontwerpverkenningen
Bron: minor DOV, VHL

3 Minor Digitale Ontwerpverkenningen

Ruimtebeleving

Historie beleefbaar

Fragmenten verbinden

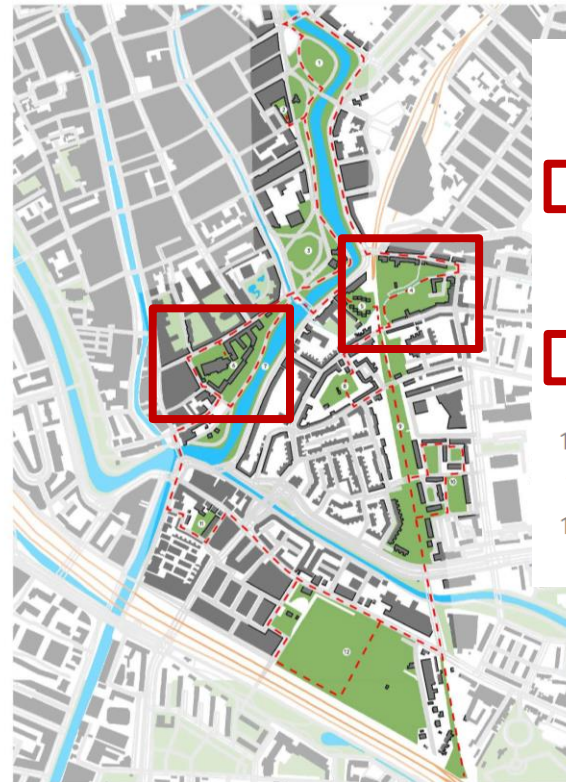
3 Minor DOV _ UTRECHT

Hoofdvraag:

Hoe bepalen de ruimtelijke hoofdozet, -indeling en -inrichting de beleving van de stedelijke ruimte?

Kaart Utrecht

Grote wandelroute (+/- 4 km)

1. Lepelenburgpark
2. Sonnenborghpark en park Manenburg
3. Bruntenhoftuin
4. Nicolaïkerk
5. Kromme Rijn
6. Studentenflatcomplex
7. Oosterspoorbaanpark
8. Tuinenpark Abstede
9. Nieuwbouwwijk Hieronymuserf
10. Spoorwegmuseum
11. Begraafplaats Soestbergen
12. Binnenplaats Wulpstraat

3 Minor DOV _ UTRECHT

Nicolaïkerk (1), Park Manenburg (2), Hieronymuserf (3) en Tuinenpark Abstede (4)

3 Minor DOV _ UTRECHT > Nicolaïkerk/Centraal Museum

3 Minor DOV _ UTRECHT > Nicolaïkerk/Centraal Museum

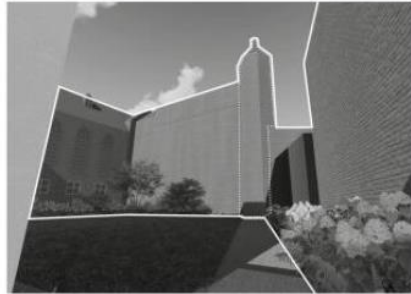
4. Nicolaïkerk / Centraal Museum

3 Minor DOV _ UTRECHT > Nicolaïkerk/Centraal Museum

3D-analyse van de bouwstenen, inrichting en ruimtebeleving

Nicolaïkerk nevenruimte 1

Nicolaïkerk hoofdruimte

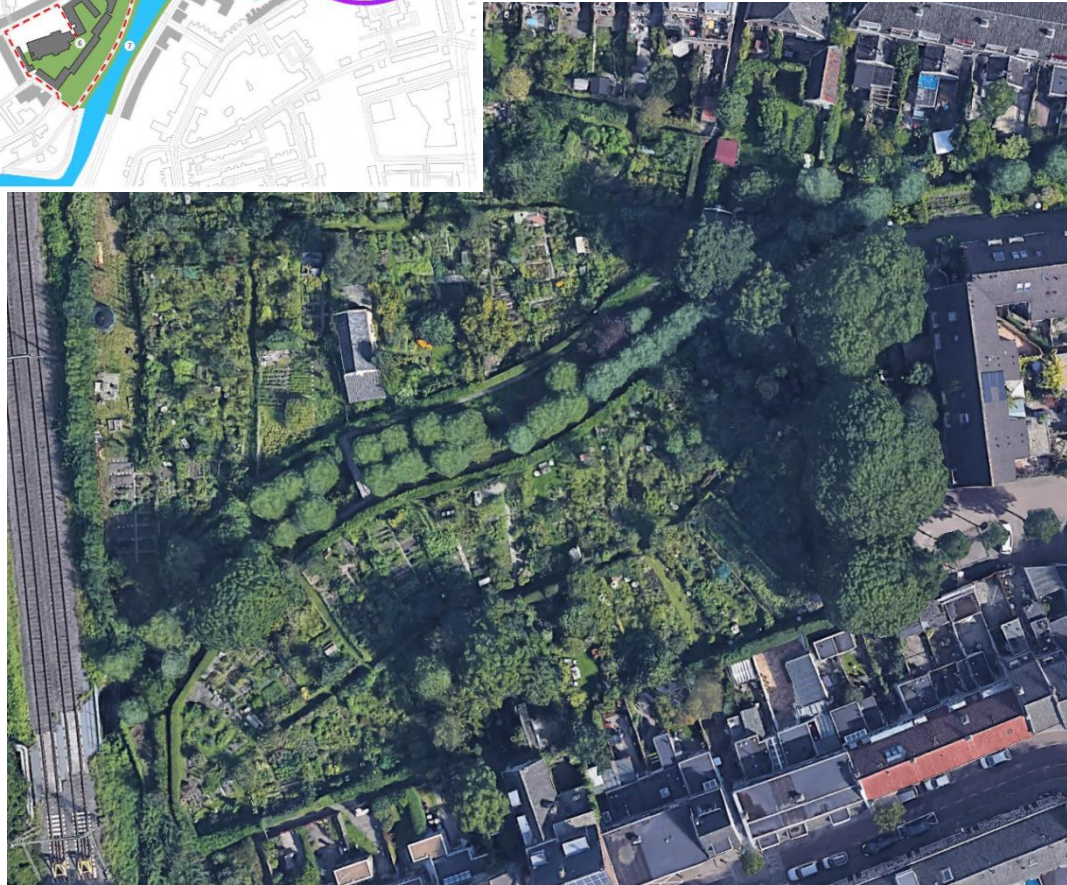
Nicolaïkerk nevenruimte 2

Nicolaïkerk in- en uitgang

3 Minor DOV _ UTRECHT > Tuinenpark Abstede

Tuinenpark Abstede

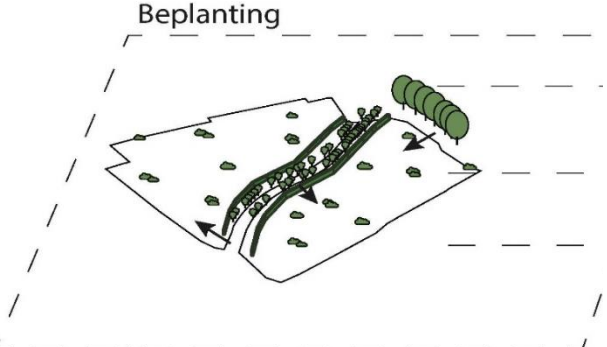
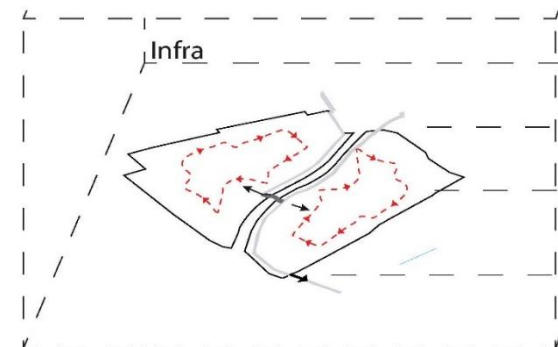
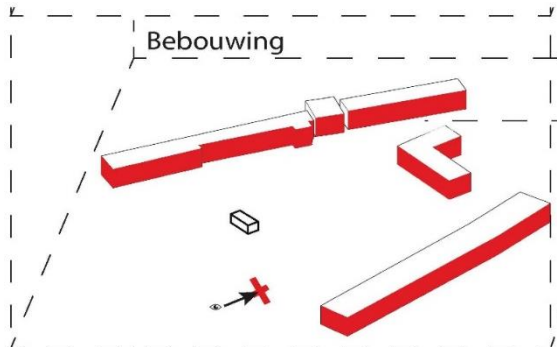
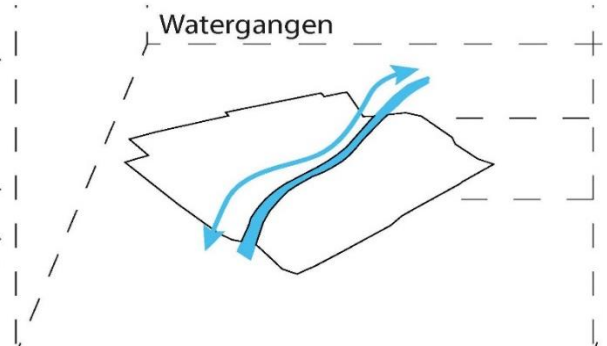
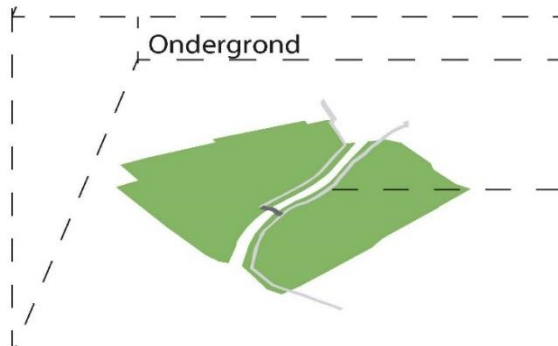
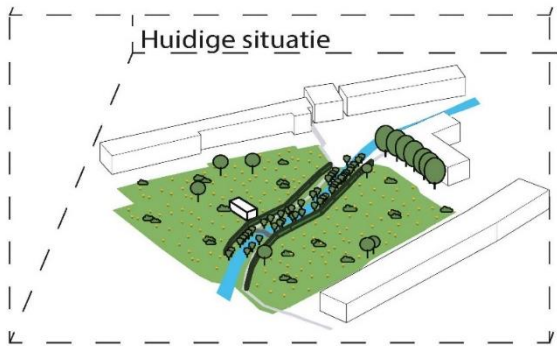
Oosterspoorbaanpark

3 Minor DOV _ UTRECHT > Tuinenpark Abstede

01 GEBIEDSEENHEDEN

Wat bepaalt de hoofdstructuur van de stedelijke ruimte?

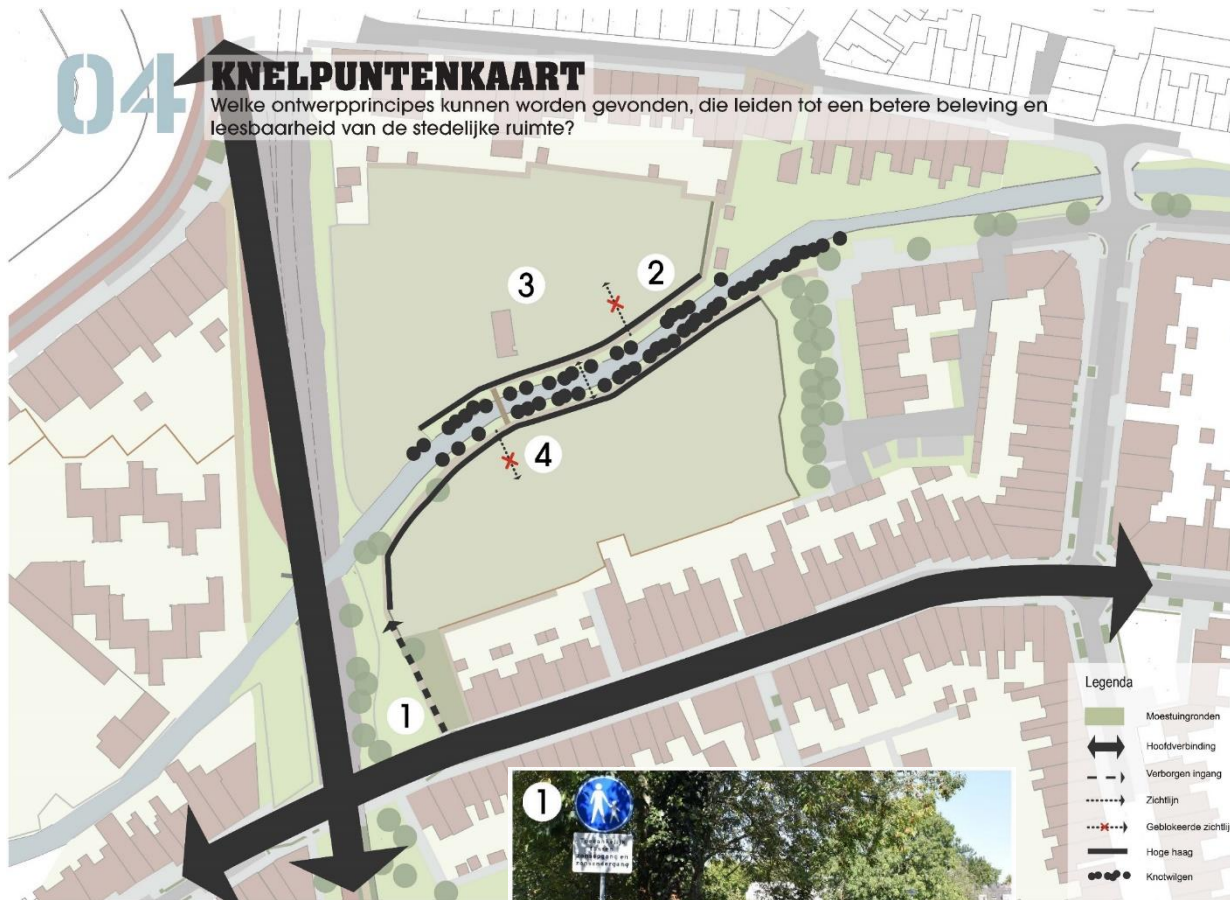
3 Minor DOV _ UTRECHT > Tuinenpark Abstede

02 RUIMTELIJKE OPBOUW

Wat is het effect van de inrichtingselementen op de opbouw van de ruimte?

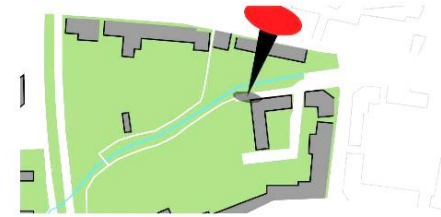
3 Minor DOV _ UTRECHT

3 Minor DOV _ UTRECHT > Het effect van beplanting op de beleving

03 BELEVING

Welke effecten hebben de fysieke elementen op de ruimtebeleving?

Sfeer (Tuinenpark Abstede)

3 Minor DOV _ UTRECHT > Ontwerputwerkingen

3 Minor DOV _ UTRECHT > Ontwerpprincipes voor meer samenhang

1 2 3

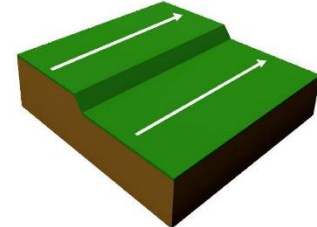
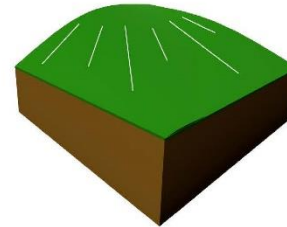
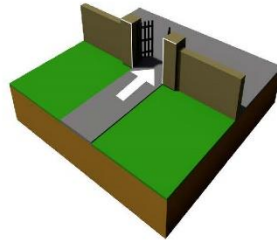
WERKINGSPRINCIPES

Goed werkende principes op basis van de conclusie van de analyse

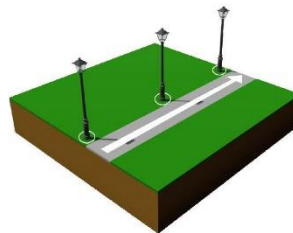
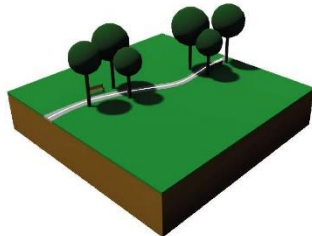
Ingang / overgang

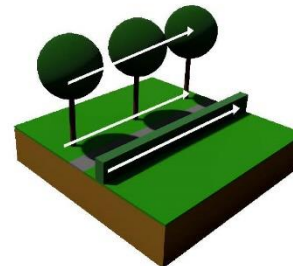
Hoogte

Verbindingen

Route

3 Minor DOV _ UTRECHT > Ontwerputwerkingen

04 ONTWERPFASE

Welke ontwerpprincipes kunnen worden gevonden, die leiden tot een betere beleving en leesbaarheid van de stedelijke ruimte?

Ingang huidige situatie

Ingang nieuwe situatie

3 Minor DOV _ UTRECHT > Ontwerputwerkingen

04 ONTWERPFASE

Welke ontwerpprincipes kunnen worden gevonden, die leiden tot een betere beleving en leesbaarheid van de stedelijke ruimte?

Verblijfplaats huidige situatie

Verblijfplaats nieuwe situatie

3 Minor DOV _ UTRECHT > Ontwerputwerkingen

3 Minor DOV _ UTRECHT

Conclusies Utrecht:

- De oostzijde binnenstad kent al verschillende mooie struinroutes die echter niet vanzelfsprekend als een samenhangend geheel worden herkend en beleefd.
- Door eenvoudige ontwerpingsrepen kunnen de herkenbaarheid en de betekenis voor de stadsbewoners worden vergroot.
- Het vervaardigen van 3D-modellen biedt inzicht in de mogelijkheden voor het terughalen van de historie én de beleving hiervan op ooghoogte.
- Het besloten en ingetogen karakter van sommige delen is een kwaliteit die gekoesterd moet worden; ingrepen dienen zorgvuldig te worden afgewogen.

4 Tot Slot_ Nieuw lectoraat VHL 'Designing Future Green Cities'

- We doen met studenten al veel (ontwerpend) onderzoek naar de stedelijke ruimte.
- Het Minoronderzoek laat de meerwaarde zien van 3D-onderzoek.
- Start nieuw, aan T&L gekoppeld, VHL-lectorat met als doel; bijdragen aan kwaliteit en leefbaarheid van steden voor mens en dier.
- Focus op de stedelijke ruimte, i.r.t. opgaven op gebied van water, biodiversiteit, hitte-eilanden, mobiliteit, inclusiviteit, voedselproductie, etc.